

LA LLISTA DELS TINENTS DE REI DE CATALUNYA (1708-1808)

Rafael Cerro Nargáñez
Universitat de Barcelona

Resum

Els tinents de rei foren uns dels militars clau a l'Espanya dels Borbó. Eren nomenats pel rei a través de la Secretaria d'Estat del Despatx de Guerra. Durant el segle XVIII no hi va haver territori espanyol amb més tinents de rei que la Corona d'Aragó. La militarització imposada per Felip V, després de concloure la Guerra de Successió, justificà la seva presència en tot el territori. Tanmateix, fou a Catalunya on aquesta figura adquirí la seva màxima rellevància numèrica, sobretot en places d'armes, on els governs militars i polítics (corregiments) estaven units al càrrec de corregidor. Aquests foren els casos de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona i Tortosa. El 1802 es va crear el nou corregiment militar de Figueres, amb el seu tinent de rei, però fou el governador militar i polític qui comandà la plaça des de la imponent fortalesa de Sant Ferran, de Figueres. Les places estratègiques de la Seu d'Urgell, Castellciutat i Roses també foren dotades amb aquest singular oficial, així com la poderosa Ciutadella de Barcelona. El tinent de rei, juntament amb el seu superior immediat —el governador militar i polític (corregidor)— i el sergent major, constituïren la jerarquia castrense dels estats majors de les places d'armes, fortaleses i ciutadelles catalanes. Aquest fou el llegat perdurable de la presència militar borbònica a Catalunya al llarg de tot el segle XVIII.

Paraules clau: tinents de rei, militars, Borbó, Catalunya, *Gaceta de Madrid*, segle XVIII.

LA LISTA DE LOS TENIENTES DE REY DE CATALUÑA (1708-1808)

Resumen

Los tenientes de rey fueron unos de los militares clave en la España de los Borbones. Eran nombrados por el rey a través de la Secretaría de Estado del Despacho de Guerra. Durante el siglo XVIII no hubo territorio español con más tenientes de rey que la Corona de Aragón. La militarización impuesta por Felipe V, después de concluir la Guerra de Sucesión, justificó su presencia en todo el territorio. Sin embargo, fue en Cataluña donde esta figura adquirió su máxima relevancia numérica, sobre todo en plazas de armas, donde los gobiernos militares y políticos (corregimientos) estaban unidos al empleo de corregidor. Estos fueron los casos de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona y Tortosa. En 1802 se creó el nuevo corre-

gimiento miliar de Figueres, con su teniente de rey, pero fue el gobernador militar y político quien dirigió la plaza desde la imponente fortaleza de San Fernando, de Figueres. Las plazas estratégicas de La Seu d'Urgell, Castellciutat y Roses también fueron dotadas con este singular oficial, así como la poderosa Ciudadela de Barcelona. El teniente de rey, junto a su superior inmediato —el gobernador militar y político (corregidor)— y el sargento mayor, constituyeron la jerarquía castrense de los estados mayores de las plazas de armas, fortalezas y ciudadelas catalanas. Este fue el legado perdurable de la presencia militar borbónica en Cataluña a lo largo de todo el siglo XVIII.

Palabras clave: tenientes de rey, militares, Borbones, Cataluña, *Gaceta de Madrid*, siglo XVIII.

THE LIST OF THE KING'S LIEUTENANTS OF CATALONIA (1708-1808)

Abstract

The king's lieutenant was one of the key soldiers in the Spain of the Bourbons. He was appointed by the king through the War Office Secretariat. During the 18th century there was no Spanish territory with more king's lieutenants than the Crown of Aragon. The militarization imposed by Felipe V after concluding the War of Succession, justified his presence throughout the territory. However, it was in Catalonia, where this figure acquired its maximum numerical relevance, above all, in squares of arms, where the military and political governments (corregimientos) were linked to the employment of corregidor. These were the cases of Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona and Tortosa. In 1802, the new military district of Figueres was created with its king's lieutenant, but whose military and political governor directed the square from the imposing fortress of Sant Ferran, of Figueres. The strategic squares of La Seu d'Urgell, Castellciutat and Roses were also endowed with this unique officer, as well as the powerful Citadel of Barcelona. The king's lieutenant, together with his immediate superior —the military and political governor (corregidor)— and the sergeant major, constituted the military hierarchy of the general staff of the squares of arms, fortresses and citadels Catalan. This was the enduring legacy of the Bourbon military presence in Catalonia throughout the 18th century.

Keywords: lieutenants of the king, military, Bourbons, Catalonia, *Gaceta de Madrid*, eighteenth century.

LA LISTE DES LIEUTENANTS DU ROI DE CATALOGNE (1708-1808)

Résumé

Le lieutenant du roi était l'un des principaux soldats de l'Espagne des Bourbons. Il a été nommé par le roi par l'intermédiaire du Secrétaire d'État à la Guerre. Au XVIIIe siècle, il n'y avait pas de territoire espagnol avec plus de lieutenants de roi que la couronne d'Aragon. La militarisation imposée par Philippe V après la fin de la Guerre de Succession, a justifié sa pré-

sence sur tout le territoire. Cependant, c'est en Catalogne, où ce chiffre a acquis sa pertinence numérique maximale, surtout sur les places d'armes, où les gouvernements militaires et politiques (corregimientos) étaient liés à l'emploi de corregidor. Ceux sont les cas de Barcelone, Tarragone, Lérída, Gérone et Tortosa. En 1802, le nouveau quartier militaire de Figueres est créé avec son lieutenant du roi, mais dont le gouverneur militaire et politique dirige la place depuis l'imposante forteresse de Sant Ferran, de Figueres. Les places stratégiques de La Seu d'Urgell, Castellciutat et Roses, ont également été dotées de cet officier unique, ainsi que la puissante Citadelle de Barcelone. Le lieutenant du roi, avec son supérieur immédiat —le gouverneur militaire et politique (corregidor)— et le sergent-major, constituaient la hiérarchie militaire de l'état-major général de la place d'armes, des forteresses et des citadelles catalanes. Ce fut l'héritage durable de la présence militaire des Bourbons en Catalogne tout au long du XVIIIe siècle.

Mots-clés: lieutenants du roi, militaires, Bourbon, Catalogne, *Gaceta de Madrid*, XVIIIe siècle.

1. INTRODUCCIÓ¹

Poca cosa sabem de la figura del tinent de rei des de l'àmbit historiogràfic. Tanmateix, existeixen alguns treballs relatius a aquest càrrec a escala local, però sense ànim de continuïtat.² Nosaltres, però, hem treballat recentment els tinents de rei de Barcelona entre els anys 1715 i 1808 dins un context sociològic i militar.³

Arribats a aquest punt, cal ara que ens fem una pregunta senzilla: qui eren els tinents de rei? En poques paraules, direm que es tractava d'un càrrec de guarnició nomenat pel monarca per la via reservada ministerial, entre oficials graduats normalment militars de la carrera d'armes, a proposta de la Secretaria d'Estat del Despatx

1. Aquest treball es publica dins el marc del Grup d'Estudi de les Institucions i de les Cultures Polítiques (Segles XVI-XXI), dirigit per Joaquim Albareda Salvadó, catedràtic d'història moderna de la Universitat Pompeu Fabra, i finançat per la Generalitat de Catalunya (ref. 2017-SGR-1041). Igualment vull agrair a Francisco Andújar Castillo, catedràtic d'història moderna de la Universitat d'Almeria, la seva ajuda en facilitar-me informació relativa a la base de dades *Fichoz* (París, CNRS), referent al personal administratiu i de govern de la monarquia hispànica durant el segle XVIII: <www.fichoz.org> i <www.fichoz.hypotheses.org> (consulta: 20 desembre 2022). Cal dir, però, que l'esforç principal d'aquest article descansa en la *Gaceta de Madrid* (Madrid, Boletín Oficial del Estado, Colección Histórica, <www.boe.es> [consulta: 10 desembre 2022]).

2. Alejandro AGÜERO NAZAR, «El teniente de rey de Tucumán. Gobierno político, autoridad militar y localización jurisdiccional en Córdoba, 1741-1775», *Revista de Historia del Derecho* (Buenos Aires), núm. 46 (2013), p. 1-25.

3. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), vol. LV (2018), p. 91-129.

de Guerra.⁴ En aquest sentit resulta revelador el document d'atorgament del títol de tinent de rei de Lleida al coronel català Gaspar de Portolà i Rovira, signat l'any 1786, on literalment es diu que el nomenament ha estat «firmado de mi Real mano, sellado con el sello secreto y refrendado del infrascrito mi Secretario de Estado, y del Despacho de la Guerra».⁵ Per altra banda, el tinent coronel Félix Colón de Larriátegui diu respecte al càrrec de tinent de rei d'una plaça d'armes:

[...] [es] el segundo Gefe de ella que debe mandarla en ausencia del Gobernador, con las mismas facultades y autoridad que si fuera el propietario, teniendo por consiguiente baxo sus órdenes a los Gobernadores de la Ciudadela o Castillos dependientes de la plaza, aunque sean Oficiales de mayor graduación.⁶

Quantitativament parlant, una realitat fou indiscutible: durant tot el segle XVIII no hi hagué territori, a la península Ibèrica, amb major nombre de tinentes rei que la Corona d'Aragó. Conclòs el conflicte dinàstic entre els Àustria i els Borbó, una de les conseqüències immediates de la derrota militar dels països forals i del triomf de Felip V no tan sols fou la supressió de lleis i privilegis, sinó que també va ser constata-

4. Durant els regnats de Carles III i Carles IV, les places de la Corona de Castella amb tinentes de rei foren: a Castella la Nova, Madrid; a Castella la Vella, Zamora i Ciudad Rodrigo; a Múrcia, Cartagena; a Navarra, Pamplona i la ciutadella de Pamplona; a Guipúscoa, Sant Sebastià i Fuenterrabía; a Andalusia, Cadis; a la costa de Granada, Màlaga; a Galícia, la Corunya; a Extremadura, Badajoz, Alcántara i Alburquerque; a les Illes Canàries, Santa Cruz de Tenerife, i als presidis nord-africans, Ceuta i Orà. *Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid para el año de 1769. Estado Militar de España* (en línia), Madrid, Imprenta Real i Don Ramón Ruiz, S. A., <www.hemerotecadigital.bne.es> (consulta: 12 novembre 2022). Vegeu també *Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid para el año de 1802. Estado Militar de España*, p. 87-104 (en línia), Madrid, Biblioteca Nacional de España, <www.hemerotecadigital.bne.es> (consulta: 12 novembre 2022). Durant el regnat de Felip V, el presidi italià de Porto Longone, a la Toscana, tingué un tinent de rei espanyol fins que l'any 1735 la seva sobirania fou transferida al regne de Nàpols. Vegeu *Gaceta de Madrid*, 11 de maig de 1721. En la segona meitat del segle XVIII les places americanes amb tinentes de rei foren: a Mèxic, Veracruz; a Yucatán, Campeche; a Cuba, l'Havana i Santiago de Cuba; a l'illa de Puerto Rico, Puerto Rico; a Nova Granada, Cartagena d'Índies i Panamà; a Veneçuela, Caragues, i a les illes Filipines, Manila. *Estado Militar de España. Año de 1802*, p. 105-172, <www.hemerotecadigital.bne.es> (consulta: 12 novembre 2022). Durant les primeres dècades del segle XVIII existí un tinent de rei a la plaça de Portobelo, al Panamà. Vegeu *Gaceta de Madrid*, 26 de novembre de 1715. Río de la Plata tingué tinentes de rei a Buenos Aires i a Còrdoba del Tucumán. Per Decret del 2 de desembre de 1717 s'establí que el secretari del Despatx de Guerra i Marina nomenés els oficials de guerra a Espanya i les Índies, però un altre decret del 1754 ordenà que, per a Amèrica, aquesta responsabilitat corresponia al secretari del Despatx d'Índies, i no al Consell i Cambra d'Índies. Vegeu Rafael GARCÍA PÉREZ, *El Consejo de Indias durante el reinado de Carlos III y Carlos IV*, Pamplona, EUNSA, 1998, p. 44-56.

5. Fernando BONEU COMPANYS, *Don Gaspar de Portolà: Conquistador y primer gobernador de California*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1970, p. 268-269.

6. Félix COLÓN DE LARRIÁTEGUI, *Juzgados militares de España y sus Indias*, tom II, Madrid, Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788, p. 179.

ble la presència d'un poderós exèrcit d'ocupació permanent. Una de les singularitats més visibles d'aquesta militarització fou, en l'àmbit territorial, el desplegament dels nous corregiments, el govern militar i polític (corregidor) dels quals fou adjudicat a l'oficialitat lleial de l'Exèrcit filipista.⁷ Així doncs, els tinents de rei passaren a formar part de la plana dels estats majors de les places d'armes dels corregiments i governs militars i polítics —incloent-hi les fortaleses, els castells i les ciutadelles—, juntament amb el governador militar i el sergent major. Tots tres foren les autoritats militars més importants del territori i les que comandaren les tropes regulars del rei aquarterades al país. Molts d'aquests tinents de rei eren oficials amb un interessant *cursus honorum* de serveis prestats a la Corona, tant en el camp de batalla com en els governs territorials de la monarquia hispànica. En les pàgines següents d'aquest treball en veurem alguns casos d'acord amb la *Gaceta de Madrid*, publicació oficial de l'Estat on quedaren enregistrats tots els nomenaments polítics i militars efectuats per la Corona.⁸

2. ELS TINENTS DE REI DE LA CORONA D'ARAGÓ: EL CAS SINGULAR DE CATALUNYA

Com ja hem indicat, la figura dels tinents de rei de la Corona d'Aragó fou desconeguda. Malauradament, els últims anys no hi ha hagut cap interès per estudiar-los i, per tant, el nostre objectiu ha estat reconstruir el seu àmbit de desplegament territorial durant el segle XVIII. Tot i així, una cosa és certa: la seva planta numèrica anà variant al llarg dels temps, malgrat que sempre superaren, en nombre, els territoris castellans. L'any 1769, per exemple, durant el regnat de Carles III, el regne de Castella tenia catorze guarnicions amb tinents de rei; en canvi, la Corona d'Aragó acollia disset d'aquests militars.

L'any 1783 ambdós regnes sumaven vint-i-cinc places amb tinents de rei. L'any 1802, però, sota el regnat de Carles IV, Castella en tenia quinze i la Corona d'Aragó, divuit.⁹ El regne de València en tenia cinc, la majoria adscrits a places d'armes unides al govern militar i polític, on el corregidor era la màxima autoritat del rei. Aquests foren els casos de València, Peníscola, Dénia i Alacant. A part quedava el castell d'Alacant.¹⁰ El regne d'Aragó tingué tres tinents de rei: dos eren en governs militars

7. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997, p. 347-366.

8. FRANCISCO ANDÚJAR CASTILLO, *Los militares en la España del siglo XVIII: Un estudio social*, Granada, Universidad de Granada, 1991, p. 109-110.

9. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 533. *Estado Militar de España. Año de 1769*, s. p., i *Estado Militar de España. Año de 1802*, p. 87-104.

10. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Militares en Valencia (1707-1808): Los instrumentos del poder borbónico entre la Nueva Planta y la crisis del Antiguo Régimen*, Alacant, Diputación de Alicante, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1990, p. 199-204. *Estado Militar de España. Año de 1802*, p. 93-95.

i polítics comandants pel corregidor —Saragossa i Jaca— i un altre era al castell de l'Aljaferia de Saragossa.¹¹ El regne de Mallorca tingué un tinent de rei a Palma, però l'any 1787 Carles III ordenà nomenar un oficial a la plaça de Maó, un cop recuperada del domini britànic l'illa de Menorca.¹² Tanmateix, com ja hem dit, de tots els països de la Corona d'Aragó, Catalunya fou el territori amb més tinents de rei durant tota la centúria: nou en total. Quasi tots en places d'armes on el tinent de rei era la segona autoritat militar i política. Així doncs, hem d'esmentar els corregiments de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona i Tortosa. L'any 1802 fou creat el nou corregiment de Figueres, però l'Estado Militar de España només identificà el seu tinent de rei des del 1795.¹³ No podem oblidar, però, els dos governs militars estratègics catalans de la Seu d'Urgell i Roses, ni, sobretot, el de la Ciutadella de Barcelona. Tots tres també tingueren el seu titular.¹⁴

Tot i que els tinents de rei eren oficials de l'Exèrcit i que les seves funcions principals eren militars, Felip V volgué reforçar les responsabilitats polítiques dels seus soldats a Catalunya i ordenà que els seus tinents de rei, en les capitals de corregiment, substituïssin el corregidor durant les seves absències en les presidències dels nous ajuntaments de regidors. Això vol dir que el tinent de rei era el president dels consistoris catalans per davant del regidor degà. Així ho recordava Larriategui:

[...] en las plazas de Cataluña, cuyos gobernadores sean al mismo tiempo corregidores, recae por ausencia de estos el mando Militar y el político en los tenientes de rey; cuya distinción les concedió el señor Felipe V por Real Decreto de 11 de Junio de 1718 [...].¹⁵

Òbviament, no totes les tinences de rei catalanes tingueren la mateixa importància. Hi havia una jerarquia segons la geografia i el sou del comandament. Així, les places de tinent de rei de Barcelona i la seva ciutadella eren les més ben remunerades pel

11. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «La Nueva Planta de Aragón. Corregimientos y corregidores en el reinado de Felipe V», *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses* (Osca), núm. 101 (1988), p. 9-49. *Estado Militar de España. Año de 1802*, p. 88-89.

12. Felip V nomenà un tinent de rei per a la plaça d'Alcúdia. Vegeu *Gaceta de Madrid*, 24 de setembre de 1715. Eduard PASCUAL RAMOS, «Los corregidores del Ayuntamiento de Palma (1718-1812)», *Espacio, Tiempo y Forma: Serie IV Historia Moderna* (Madrid), núm. 28 (2015), p. 211-235. Juan RAMIS Y RAMIS, *Serie cronológica de los gobernadores de Menorca desde 1287 hasta 1815 inclusive*, Maó, Imprenta de Pedro Antonio Serra, 1815, p. 38. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 195.

13. La plaça incloïa el castell de Sant Ferran de Figueres. Carlos DÍAZ CAPMANY, *Gobernadores del castell de Sant Ferran (1793-1843)*, Figueres, Amics del Castell de Sant Ferran de Figueres, 2016, p. 11-18. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 578. *Estado Militar de España. Año de 1796*, p. 87.

14. Felip V també nomenà tinents de rei a la fortalesa de Castellciutat, però el seu titular sovint fou el tinent de rei de la Seu d'Urgell. *Gaceta de Madrid*, 11 de juliol de 1724.

15. Félix COLÓN DE LARRIATEGUI, *Juzgados militares de España y sus Indias*, p. 180.

rei i, per tant, les destinacions militars de la seva categoria més desitjades. Cadascun rebia vint-i-quatre mil rals anuals, un sou proporcional al corresponent en una ciutat considerada pels ministres de Madrid com «de la primera confianza de España».¹⁶ Dins d'aquest grup també podem incloure la plaça de tinent de rei de Figueres, atès que els seus titulars cobraven també vint-i-quatre mil rals a l'any. La importància d'aquest comandament fou vital per als Borbó, ja que els seus oficials residien al castell de Sant Ferran de Figueres.¹⁷ Per sota de les tinences barcelonines trobem les places homòlogues de Tarragona i Girona, els tinents de rei de les quals tenien sous de vint-i-un mil rals anuals, però alguns militars gironins en cobraven, a vegades, divuit mil.¹⁸ En un altre nivell es trobaven les places de tinent de rei de Lleida i Tortosa, ambdues dotades amb divuit mil.¹⁹ I tancant el grup trobem els dos tinents de rei de les places fronteres, però molt estratègiques, de Roses i la Seu d'Urgell, els titulars de les quals cobraven dotze mil i nou mil sis-cents rals anuals, respectivament.²⁰

3. ELS TINENTS DE REI DE CATALUNYA: UNA VALORACIÓ INTERPRETATIVA D'UNA ELIT MILITAR

En una monarquia de servidors plurinacionals com fou l'Espanya borbònica pot semblar inadequat diferenciar entre espanyols i estrangers, bàsicament perquè allí on hi havia els uns i els altres, el rei absolut, com ho fou el rei d'Espanya, només hi veia súbdits i vassalls. Els treballs dels professors Jean-Pierre Dedieu, Francisco Andújar Castillo i Thomas Glesener són, però, reveladors. Durant bona part del segle XVIII la dinastia borbònica —com la casa d'Àustria— tingué sota el seu servei súbdits cortesans, militars i administradors naturals de les diferents nacions sotmeses

16. Títol de tinent de rei de la plaça de Barcelona del brigadier Francisco Carrillo Biedma, 24.000 rals anuals; *Fichoz*, 00004880 (24-11-1727). Títol de tinent de rei de la Ciutatella de Barcelona del coronel Juan Mateo Baillet-Latour Grandcourt, 24.000 rals anuals; *Fichoz*, 00009166 (14-1-1737).

17. Títol de tinent de rei de Figueres del coronel Francisco Pastor, 24.000 rals anuals; *Fichoz*, 00008774 (13-4-1803).

18. Títol de tinent de rei de la plaça de Tarragona del coronel Juan Antonio Ochoa, 21.000 rals anuals; *Fichoz*, 00007608 (14-11-1763). Títol de tinent de rei de la plaça de Girona del tinent coronel Ignacio Pastor Descallar, 18.000 rals anuals; *Fichoz*, 00007389 (20-4-1755). Títol de tinent de rei de la plaça de Girona del coronel Manuel de Torres, 21.000 rals anuals; *Fichoz*, 00007389 (23-5-1770).

19. Títol de tinent de rei de la plaça de Lleida del brigadier comte de Lannoy, 18.000 rals anuals; *Fichoz*, 00004124 (21-8-1782). En aquesta plaça hi ha constància de sous de 19.800 rals a finals del segle XVIII. Títol de tinent de rei de la plaça de Tortosa del brigadier Agustín de la Roza, 18.000 rals anuals; *Fichoz*, 00009260 (6-12-1776).

20. Títol de tinent de rei de la plaça de Roses del capità de fragata Manuel Grases, 12.000 rals anuals; *Fichoz*, 00030475 (23-6-1784). Títol de tinent de rei de la plaça de la Seu d'Urgell del coronel Joaquín Álvarez Barba, 9.600 rals anuals; *Fichoz*, 00009477 (31-8-1793).

per obediència a la monarquia hispànica.²¹ En aquest sentit, és convenient constatar que l'origen geogràfic dels militars que foren tinentes de rei a la Catalunya vuitcentista també s'ajustava a aquests paràmetres nacionals, de manera que no tots els súbdits del rei eren nascuts a la península Ibèrica. De fet, fins i tot entre els naturals d'Espanya i els de les illes adjacents sempre hi hagué particularitats nacionals que no podem pas ignorar. Així doncs, dins el grup dels militars que foren tinentes de rei d'origen espanyol hem de distingir un grup nombrós de regnícoles, un de súbdits naturals del regne de Castella i també un d'assimilats nascuts a les províncies americanes, però també hi hagué un altre grup, més reduït, de soldats originaris dels països de la Corona d'Aragó.²² Entre els militars no regnícoles, per defecte estrangers, assenyalarem un grup força complex de súbdits lleials, servidors i vassalls del rei d'Espanya, també quantitativament molt petit, però qualitativament amb un gran pes en els àmbits cortesà i de l'alt comandament de l'Exèrcit. Aquest fou el cas dels soldats flamencs i italians naturals dels dominis europeus de la monarquia hispànica que hagueren d'exiliar-se del seu país d'origen i posar-se sota la protecció de la branca espanyola de la casa de Borbó en concloure el conflicte dinàstic.²³ Com podrem veure més endavant, molts d'aquests llinatges flamencs aconseguiren honors i prestigi social gràcies, sobretot, a un denominador comú: l'ingrés en el regiment de les Reials Guàrdies d'Infanteria valona.²⁴

21. Jean-Pierre DEDIEU, «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 493-495. FRANCISCO ANDÚJAR CASTILLO, «Las naciones en el Ejército de los Borbones», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro: Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*, Madrid, Sílex, 2010, p. 137-154. THOMAS GLESENER, «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares "flamencos" en la España de los Borbones», a ANTONIO ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO i BERNARDO JOSÉ GARCÍA GARCÍA (ed.), *La monarquía de las naciones: Patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719. ALBERTO MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español: Reinados de Carlos IV y Fernando VII*, Villatuerta (Navarra), FEHME, 2012. ENRIQUE MARTÍNEZ RUIZ, *El ejército del rey: Los soldados de la Ilustración*, Madrid, Actas, 2018.

22. RAFAEL CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 97-100.

23. THOMAS GLESENER, «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico», *Cuadernos de Historia Moderna: Anejos* (Madrid), núm. x (2011), p. 77-101. THOMAS GLESENER, «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Represión, tolerancia e integración en España y América: Extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*, Madrid, Doce Calles, 2014, p. 77-95. THOMAS GLESENER, «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del Tratado de Utrecht a la Revolución Francesa», a JOSÉ JAVIER RUIZ IBÁÑEZ i IGOR PÉREZ TOSTADO (coord.), *Los exiliados del rey de España*, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372.

24. HENRI-LOUIS-GUSTAVE GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, Brusselles, F. Parent, 1858, p. 5-8.

Segons les nostres dades, entre els anys 1708 i 1808 a Catalunya exercien el càrrec de tinent de rei 108 oficials militars. D'aquests, 77 militars (el 71%) eren regnícules o espanyols i els 31 restants (el 29%) eren d'origen estranger o no regnícula.²⁵ Podem fer dues lectures inicials d'aquestes dades que oferim. La primera mostra una realitat indiscutible: l'aclaparadora presència dels militars espanyols —en especial, castellans— i la testimonial dels naturals de la Corona d'Aragó. La segona és la forta presència militar dels estrangers en aquest comandament, que podem quantificar en més d'un terç del total; sobretot, de soldats flamencs i, en menor mesura, d'italians. Els irlandesos i els francesos foren col·lectius nacionals més residuals.²⁶ És evident que els monarques de la casa de Borbó confiaren més en els estrangers, per a exercir el càrrec de tinent de rei a Catalunya, que no pas en els catalans i els altres súbdits de la Corona d'Aragó, sempre vistos amb recel per les autoritats borbòniques, malgrat la seva lleialtat a Felip V durant la Guerra de Successió. La confiança en els estrangers, però, no fou puntual ni accidental i la podem estendre a altres comandaments militars rellevants del país, com ara la capitania general i, sobretot, el càrrec de governador militar i polític en els nous districtes territorials (corregiments) desplegats pel Decret de Nova Planta l'any 1716.²⁷ Tanmateix, la presència de militars estrangers —flamencs

25. Informació obtinguda del buidatge de la *Gaceta de Madrid* i la base de dades *Fichoz*.

26. Vegeu-ne uns exemples. El coronel Jerónimo de Scales va néixer a Nàpols, fou sergent major de la plaça de Barcelona (1743-1759) i, després, tinent de rei de Barcelona (1759-1763); *Gaceta de Madrid*, 25 de desembre de 1759. El seu fill, el coronel Miguel Antonio de Scales, va néixer a Catalunya i fou tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1792-1795); *Gaceta de Madrid*, 4 de setembre de 1792. També era napolità el brigadier Andrés Bonito Pignatelli. Aquest militar lluità per la causa filipista durant el conflicte dinàstic i les guerres italianes de la primera meitat del segle XVIII. Pignatelli fou tinent de rei de Girona i inspector de la infanteria italiana (1731-1737). Ascendí a mariscal de camp i fou comandant general i president de la Reial Audiència de Canàries; *Fichoz*, 00004732 (25-11-1731). Un altre napolità fou el tinent coronel Domingo Guidice, fill de Nicolás Giudice Franquis, príncep de Cellamare i duc de Giovenazzo. Domingo fou nomenat tinent de rei de la Seu d'Urgell i de Castellciutat (1716); *Gaceta de Madrid*, 20 d'octubre de 1716, i *Fichoz*, 00011409 (1716). Era súbdit francès —segurament oficial de l'Exèrcit del duc d'Orleans— el coronel Luis Longchamp, primer tinent de rei de Tortosa nomenat per Felip V, un cop conquerida la plaça per les tropes de les dues corones (1708-1732). No hem trobat més casos de soldats francesos en el càrrec de tinent de rei de Catalunya; *Fichoz*, 00011458 (10-8-1708). En canvi, era irlandès el tinent coronel Bernardo Macsuing o Macsweeny, capità del regiment d'Hibernia i tinent de rei de Roses (1733-1735); *Gaceta de Madrid*, 18 d'agost de 1733. Óscar RECIO MORALES, «La "España italiana" del setecientos: un balance historiográfico», *Rivista Storica Italiana* (Nàpols), vol. CXXVII (2015), p. 274-303. Óscar RECIO MORALES, «Una nación inclinada al ruido de las armas». La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿la historia de un éxito?», *Tiempos Modernos* (Madrid), núm. 10 (2004), p. 1-15. Vegeu també Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)», *Cuadernos de Historia Moderna* (Madrid), núm. 41 (2016), p. 295-312.

27. Sebastià SOLÉ I COT, *El gobierno del Principado de Cataluña por el Capitán General y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808): Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 100-144 (Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret; 2). Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Cata-*

i italians— en el càrrec de tinent de rei tingué la seva edat daurada durant bona part de la primera meitat del segle XVIII, en especial en els regnats de Felip V, Lluís I i Ferran VI. Carles III confià encara en els militars estrangers, però al final del seu regnat el pes dels militars forasters disminuí i amb el seu fill, Carles IV, fou gairebé testimonial. Així doncs, dels 62 tinents de rei que hi havia a Catalunya durant la primera meitat de la centúria, constatem que 42 (el 68 %) eren espanyols i 20 (el 32 %) eren estrangers. Tot un èxit per a un col·lectiu nacional quantitativament molt petit, però —com hem dit— amb un gran poder i una forta influència dins la cort dels Borbó espanyols.²⁸

Un estudi detingut, circumscrit a les places d'armes més importants del país, on hi havia presència del tinent de rei, ens ha donat una informació rellevant que explicaria la importància aconseguida pels estrangers a Catalunya. Fou un pes que, molt sovint, posà en perill el domini dels militars espanyols, sobretot els d'origen castellà, ja que —com hem dit abans— foren pocs els catalans presents en aquests càrrecs de confiança. En efecte, hem fet una anàlisi dels tinents de rei que hi havia durant la primera meitat del segle a les places de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona i Tortosa, i també a la Ciutadella de Barcelona. Hem identificat els noms d'un total de 43 militars. El 60 %, és a dir, 26 tinents de rei, eren d'origen espanyol o regnícola, i el 40 %, 17 militars, eren estrangers. La presència de forasters representava quasi la meitat dels soldats a les places de Barcelona, la seva ciutadella, Tarragona i Lleida. En canvi, Girona i Tortosa estaven per sota de la mitjana. La superioritat dels militars estrangers, en especial dels flamencs i italians, fou sempre evident i constant en tots els nivells a Barcelona i la seva ciutadella, ja que era la capital del país i la seu dels tribunals més importants. Els estudis de Josep Maria Gay Escoda i d'Eduard Escartín Sánchez han demostrat també una presència equivalent de forasters en el càrrec de governador militar i polític de Barcelona, on el corregidor assumia responsabilitats polítiques i militars.²⁹ Hem deixat de banda les tinences de rei de les places de Figueres, la Seu d'Urgell, Castellciutat i Roses. La primera, perquè fou creada a finals del segle XVIII, i les altres, perquè, tot i la seva importància estratègica, sempre foren considerades perifèriques o bé de categoria inferior, com ja hem vist amb la seva minsa dotació salarial.

lunya, p. 115-120. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1968, p. 20-25.

28. *Gaceta de Madrid* i base de dades Fichoz.

29. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 230-240. Eduard ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.

4. ELS TINENTS DE REI D'ORIGEN ESPANYOL: EL PREDOMINI ABSOLUT DELS MILITARS CASTELLANS

Farem ara un estudi prosopogràfic —és a dir, posarem nom i cognoms— d'alguns casos de tinents de rei que prestaren serveis de guarnició a Catalunya durant el segle XVIII. Entre els soldats regnícules o espanyols d'origen castellà sempre destacaren, en honors i graduació, els militars destinats a Barcelona i la seva ciutatella, sens dubte les dues places més prestigioses del país.³⁰ En aquest sentit, fou molt impressionant el *cursus honorum* del brigadier Antonio Manso y Teruel, militar andalús que nasqué a la població de Vélez-Málaga l'any 1673, participà en algunes de les campanyes militars més sagnants de la Guerra de Successió espanyola i de la defensa de Ceuta contra els atacs musulmans, i fou designat tinent de rei de Girona (1715), però quatre anys més tard ocupà la plaça similar de tinent de rei a Barcelona (1719), on ascendí a mariscal de camp.³¹ L'any 1723 fou nomenat capità general del Nou Regne de Granada i president de l'Audiència de Santa Fe de Bogotà. Posteriorment assumí la governació ceutina (1732) i, amb el grau de tinent general, la comandància general i governació de Guipúscoa (1739). Morí a Màlaga el 1745.³²

També era andalús el primer tinent de rei de la plaça tarragonina. Durant el conflicte dinàstic, Martín Boneo estigué destinat a l'Exèrcit borbònic d'Andalusia com a coronel del regiment de milícies d'Utrera. L'any 1715, però, Felip V el nomenà tinent de rei de Tarragona, amb el grau afegit de brigadier.³³ Boneo exercí aquest càrrec només un any perquè fou substituït pel coronel Diego de Cantos y Anaya, que comandava el regiment d'infanteria de Lisboa.³⁴ No sabem res més de la trajectòria vital de Martín Boneo, que morí l'any 1726.³⁵ Respecte a Diego de Cantos, direm que posteriorment fou destinat a la governació de la Puebla de Sanabria (1719) i més endavant fou tinent de rei de Pamplona (1728), però morí a la Puebla de Sanabria el 1736, on fou de nou governador.³⁶ L'any 1719 un altre espanyol fou nomenat per Felip V

30. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 330-331. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Els governadors de la Ciutatella de Barcelona durant el segle XVIII», *Revista de Dret Històric Català* (Barcelona), vol. 18 (2019), p. 145-177. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Radiografia professional de una élite militar: los gobernadores de la Ciudadela de Barcelona (1718-1808)», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 39 (2019), *Actes: Catalunya i el Mediterrani. VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 603-632. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Militares al servicio de los Borbones: los gobernadores de la Ciudadela de Barcelona durante el siglo XVIII», *Hispania* (Madrid), vol. LXXXI, núm. 267 (2021), p. 45-71.

31. *Gaceta de Madrid*, 25 d'abril de 1719.

32. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*, Còrdova, UCO, 2008, p. 185-186 (Estudios de Historia Moderna. Serie Maior; 32).

33. *Gaceta de Madrid*, 26 de febrer de 1715.

34. *Gaceta de Madrid*, 8 de desembre de 1716.

35. *Fichoz*, 00004730 (7-4-1726).

36. *Fichoz*, 00007883 (25-9-1719).

tinent de rei de Tarragona. El coronel Felipe Freyre comandava un batalló del regiment de Zamora acantonat a la plaça.³⁷ Anteriorment (1715) Freyre havia ocupat la plaça de tinent de rei de Saragossa, però un document contemporani el definia com a «anciano de espíritu, y mediana aplicacion, a proposito para un Gobierno».³⁸

Molt diferent era el perfil del tinent de rei de Barcelona Juan de Sesma y Gamboa, natural de la població castellana d'Hita (Guadalajara), on havia nascut el 1720. Sesma y Gamboa fou cavaller de l'orde de Santiago i capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola. A més, tenia el grau de brigadier de l'Exèrcit regular (una doble graduació molt particular i exclusiva dels oficials dels regiments de guàrdies de la casa del rei).³⁹ La família d'aquest militar pertanyia a la noblesa local i molts dels seus germans eren oficials de l'Exèrcit, de les Reials Guàrdies i de l'Armada. Juan de Sesma y Gamboa fou escollit per Carles III tinent de rei de Barcelona l'any 1780. Exercí el càrrec de governador militar i polític (corregidor) en moltes ocasions, però morí a Madrid anys més tard.⁴⁰

També interessant, per la seva posició social excepcional, és el cas d'Antonio Partearroyo López, natural de Madrid, on nasqué l'any 1724. El seu pare fou José Partearroyo Angulado, oficial de la Secretaria del Perú del Consell d'Índies (1728).⁴¹ Partearroyo no era oficial de l'Exèrcit, sinó de la Marina de Guerra. Quan sol·licità al rei l'ingrés a l'orde de Carles III, era capità honorífic de navili i amb aquest grau la *Gaceta de Madrid* informà del seu nomenament com a tinent de rei de Tortosa el 1786.⁴² Tanmateix, en aquesta ciutat el nostre home feu un canvi curiós de graus militars i obtingué els despatxos de coronel (1787), brigadier i mariscal de camp (1802).⁴³

Els militars bascos i navarresos sempre foren un grup social molt influent i cohesionat, amb importants vincles clientelars i familiars a la cort madrilenya.⁴⁴ Els biscaïns estigueren presents a la plaça de tinent de rei de Barcelona. Un exemple molt curiós és el que protagonitzaren els bilbaïns José Nicolás Gómez de la Torre y Jarabeitia i José Bernardino Jarabeitia y de Guendica. Eren cosins i estaven emparentats amb

37. *Gaceta de Madrid*, 7 de febrer de 1719.

38. Dídac BERTRAN VALLVÉ i Manuel GRAMUNT DE MARAGAS, *Los regimientos de guarnición en Tarragona: 1700-1931: de Felipe V a Alfonso XIII*, Madrid, Ministerio de Defensa, Secretaría General Técnica, 2000, p. 41.

39. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 121-122.

40. *Gaceta de Madrid*, 26 de maig de 1780.

41. *Fichoz*, 00001078 (27-2-1728).

42. *Gaceta de Madrid*, 27 d'octubre de 1786.

43. *Fichoz*, 00008730 (5-10-1802).

44. José María IMÍZCOZ BEUNZA, «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen», a José María IMÍZCOZ BEUNZA (dir.), *Élites, poder y red social: Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*, Bilbao, Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones, 1996, p. 13-50.

riques famílies bilbaïnes de comerciants. També eren cavallers de l'orde de Santiago i oficials de la casa del rei. José Nicolás nasqué l'any 1706, participà en l'expedició d'Orà (1732), en les guerres italianes (1740-1748) i en la campanya de Portugal (1762), fou capità de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola i ascendí a mariscal de camp.⁴⁵ L'any 1763 fou nomenat tinent de rei de Barcelona, però clogué els seus serveis al rei a Lleida, on esdevingué governador militar i polític, per designació reial, el 1780. Tanmateix, ja estava malalt quan arribà a la plaça lleidatana i morí pocs mesos després.⁴⁶ El seu cosí, José Bernardino Jarabeitia, també nasqué a Bilbao, el 1720. Igualment fou capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola i brigadier de l'Exèrcit, i lluità en les campanyes italianes, en la portuguesa i en el setge de Gibraltar (1781).⁴⁷ L'any 1785 fou nomenat tinent de rei de Barcelona i exercí interinament el govern militar i polític de la plaça. Un any després morí a la capital catalana.⁴⁸

Eren navarresos el brigadier Bernabé de Armendáriz y Álvarez de Eulate i el tinent coronel Pablo Fidalgo Enríquez López; tots dos gaudien d'una eminent posició social. Bernabé havia nascut a la població de Sangüesa (en eusquera, Zangoza) l'any 1695. Fou regidor a la seva població i cavaller de l'orde de Santiago (1727); a més, fou comanador de la comanda de Torres i Cañamares i dels pobles de Mures i Benazuza (1744).⁴⁹ Quan el rei el nomenà tinent de rei de Lleida, era coronel del regiment d'infanteria d'Àfrica (1745), però cinc anys després ascendí a brigadier i, per tant, fou destinat a la plaça de tinent de rei de Tarragona, de molt més prestigi i amb un sou més alt.⁵⁰ L'any 1754 obtingué el despatx de mariscal de camp i fou enviat al govern militar i polític d'Alcántara, on morí un any després mentre exercia encara aquest càrrec. Per contra, Pablo Fidalgo nasqué a la població navarresa de Miranda de Arga l'any 1703. Aquest militar tenia connexions americanes i l'any 1733 fou nomenat governador de Popayán (virregnat del Perú), però segons Francisco Andújar comprà el càrrec de Moraleja (1746-1751) després de pagar trenta-sis mil rals a la hisenda reial.⁵¹ La *Gaceta de Madrid* informà els lectors del seu nomenament com a tinent de rei de la Seu d'Urgell el març del 1751. Morí l'any 1760 investit de l'hàbit de cavaller de l'orde de Santiago.⁵² El seu germà era el brigadier Pedro José Fidalgo, també cavaller de

45. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 120-121.

46. *Gaceta de Madrid*, 8 de novembre de 1763.

47. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 122-123.

48. *Gaceta de Madrid*, 20 de setembre de 1785.

49. *Fichoz*, 00008236 (1744).

50. *Gaceta de Madrid*, 21 de juliol de 1750, i *Fichoz*, 00008236 (28-1-1745).

51. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero: Monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*, Madrid, Marcial Pons Historia, 2004, p. 193.

52. *Fichoz*, 00002944 (23-3-1751).

l'orde de Santiago, oficial de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola i governador de Cartagena d'Índies (1736-1740), plaça on morí poc abans de l'atac de la flota anglesa de l'almirall Edward Vernon. Un nebot seu —possiblement fill de Pablo—, Joaquín Fidalgo López-García, amb residència a la Seu d'Urgell, fou honorat com a cavaller de l'orde de Carles III l'any 1791.⁵³

Els súbdits de la Corona d'Aragó que ocuparen el càrrec de tinent de rei, en especial els nascuts a Catalunya, foren molt pocs, però alguns d'ells estan força ben documentats. Destacà, per les seves implicacions històriques, el coronel lleidatà (nascut a Balaguer, o potser a la població d'Os de Balaguer, l'any 1716) Gaspar de Portolà i Rovira, militar català membre de la noblesa local. El seu pare, Francesc de Portolà i Subirà, era el baró de Castellnou de Monsech i la seva mare era neboda de Gaspar de Sanispleda, prior del monestir de Sant Cugat del Vallès.⁵⁴ La família simpatitzà amb la causa autriacista durant el conflicte dinàstic, però no sembla que aquestes lleialtats paternes perjudiquessin Gaspar. Tanmateix, el nostre home feu carrera militar en els regiments de Villaviciosa i Numància durant les campanyes italianes de la primera meitat del segle XVIII, defensant els drets dinàstics dels infants Carles i Felip. També lluità en la guerra de Portugal (1762). Dos anys després fou destinat —amb el grau de capità del regiment de dragons d'Espanya— al virregnat de Nova Espanya, on fou nomenat governador de l'Alta i la Baixa Califòrnia (1767-1770). Portolà posà en pràctica en aquelles terres el decret de Carles III d'expulsió dels jesuïtes i amb l'ajuda del franciscà mallorquí fra Juníper Serra fundà els presidis i les missions californianes de San Diego i Monterrey.⁵⁵ Com que el rei estava satisfet amb les seves expedicions, Portolà fou recompensat amb el grau de coronel i la governació de Puebla (1776-1785). El nostre home tornà a Espanya i, amb el càrrec de coronel agregat del regiment de Numància, fou destinat inicialment a Barcelona, fins que el febrer del 1786 Carles III el nomenà tinent de rei de Lleida arran de la mort del comte de Lannoy.⁵⁶ Portolà morí quan ocupava aquest càrrec mesos després de patir un greu atac d'apoplexia.

El brigadier Joan Baptista d'Escofet Palau era català de Cadaqués, població empordanesa on nasqué l'any 1720. Després d'uns quants ascensos dintre de l'escalafó militar i de destinacions en diversos regiments d'infanteria, així com accions militars en les guerres italianes, fou admès com a oficial en el cos d'enginyers de Catalunya, on

53. Yolanda ARANBURUZABALA ORTIZ DE ZÁRATE, *Los caballeros vascos y navarros en el siglo XVIII: Honores, ascenso social y repercusiones en el territorio* (tesi doctoral), Vitòria, Universidad del País Vasco, 2017, p. 533.

54. Fernando BONEU COMPANYYS, *Don Gaspar de Portolà: Conquistador y primer gobernador de California*, p. 77-78.

55. Salvador BERNABEU ALBERT, «El “Virrey de California” Gaspar de Portolá y la problemática de la primera gobernación californiana (1767-1769)», *Revista de Indias* (Madrid), vol. LII, núm. 195-196 (1992), p. 271-295.

56. *Gaceta de Madrid*, 14 de febrer de 1786, i Fichoz, 00009347 (7-2-1786).

exercí de professor a l'Acadèmia de Matemàtiques. També fou membre numerari de la prestigiosa Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.⁵⁷ Escofet estigué destinat a diverses poblacions espanyoles fins que el 1779, amb el grau de brigadier, fou nomenat governador de la plaça de Roses. Una dècada després fou designat tinent de rei de Barcelona, on fou governador militar i polític (corregidor) interí.⁵⁸ Només estigué un any a la capital catalana perquè el 1790 Carles IV l'ascendí a mariscal de camp i el destinà a la fortalesa de Sant Ferran de Figueres. Durant la guerra contra la Convenció Nacional francesa Escofet participà activament en la campanya dels Pirineus Orientals (1793) i en la defensa de l'Empordà (1794-1795). Estigué a les ordres del comte de la Unión. Gràcies als seus mèrits i serveis, Escofet tornà a Barcelona, però ara amb el títol de governador militar i corregidor propietari (1796). Poc després sol·licità el retir de l'Exèrcit i morí a la seva població natal l'any 1808.⁵⁹ El mariscal de camp Joan Francesc de Barutell i de Viladomar substituí Escofet Palau en el càrrec de tinent de rei de Barcelona. Aquest militar català nasqué a Puigcerdà el 1738 i fou baró de Bestracà i d'Oix. De Barutell tenia un notable full de serveis a la Corona: estigué present en la campanya de Portugal (1762), en la desastrosa expedició d'Alger (1775), en el setge de Gibraltar (1780), en la recuperació de Menorca (1780-1781) i, en la Guerra Gran contra la França revolucionària, en el front de Guipúscoa (1793-1795).⁶⁰ Després dels successius ascensos a brigadier (1793) i mariscal de camp (1795), fou nomenat tinent de rei de Barcelona (1796), però només estigué en aquesta plaça quatre anys, ja que el rei el destinà a Saragossa (1800).⁶¹ De Barutell morí a València l'any 1808 per causes desconegudes.

Un reflex molt clar del caràcter plurinacional dels militars que exerciren el càrrec de tinent de rei a Catalunya és el que configuren els llocs on van néixer. Així doncs, podem trobar espanyols nascuts fora de la península Ibèrica, però també militars d'origen estranger que nasqueren a Espanya. La connexió matrimonial entre espanyols i estrangers es veié sovint reforçada pel fet que el rei d'Espanya va ser sobirà d'extensos dominis europeus a Flandes i a Itàlia fins a la signatura del Tractat d'Utrecht (1713). Els Borbó —com també feren els Àustria— fomentaren la unió entre súbdits i vassalls de nacions i províncies amb llengües i cultures diferents.⁶² Per

57. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de barcelona (1715-1808)», p. 124-125.

58. *Gaceta de Madrid*, 7 d'abril de 1789.

59. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 575-576.

60. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 125-126.

61. *Fichoz*, 008444 (8-6-1796).

62. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico», a Juan Luis CASTELLANO (ed.), *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen: Hacia una nueva historia institucional. I Simposium Internacional del grupo*

exemple, el brigadier Juan Escabias de Carvajal y Reimbouts, tinent de rei de Barcelona durant el període 1736-1755, va néixer a Brussel·les l'any 1690. El seu pare, Luis Escabias de Carvajal, nasqué a Baeza; la seva mare, Mariana, vescomtessa de Reimbouts, era natural de Brussel·les;⁶³ el seu fill, el coronel Ramón Ignacio Escabias de Carvajal y Castellet, que fou també tinent de rei de Barcelona (1787-1788), nasqué a Cardona l'any 1722, i la seva muller, la catalana Raimunda Castellet i Rivera, va néixer a Barcelona l'any 1701.⁶⁴

Un altre cas de matrimoni mixt és el dels pares del coronel José Francisco de Azuara, tinent de rei de Lleida durant els anys 1750-1752. Azuara va néixer a Gant l'any 1705. El seu pare, Francisco Azuara Gandía, fou un espanyol que serví el rei als Països Baixos, i la seva mare, Maria Ana van der Haegen, era nascuda a Flandes. La condició hispanoflamenca d'Azuara li permeté ingressar com a oficial en el regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona i en la companyia flamenca de la Guàrdia de Cos. L'any 1751 es mullerà amb Felipa Teresa de Cominck, filla del comte de Cominck. Si les nostres dades són correctes, Azuara morí a Gant l'any 1771.⁶⁵ El coronel espanyol Matías de Castro fou tinent de rei de la plaça de Roses durant el període 1736-1750. Sabem que nasqué a Brussel·les l'any 1719, però ignorem els noms dels seus progenitors. D'altra banda, els oficials flamencs el tingueren en gran estima i confiança. L'any 1727 ajudà el comte de Lannoy a reclutar sis-cents soldats a Flandes. De Castro fou oficial del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona. L'any 1760 assumí el càrrec de governador de Roses, on havia estat tinent de rei.⁶⁶

Molt peculiar fou el cas del coronel i capità de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola Claudio Traggia Roncal, tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1776-1792). Ell nasqué a Saragossa l'any 1718, però el seu pare, l'italià filipista Domingo Jorge Traggia, va néixer a Mezzana Rabattone, a la província de Pavia. La família es va exiliar a Espanya quan foren confiscades les seves propietats pels oficials imperials. La seva mare fou Ana María Roncal, nascuda a Milà però de pares espanyols.⁶⁷ Domingo, el seu pare, fou ascendit pels seus mèrits al grau de coronel, a governador de Balaguer (1727-1735) i a regidor de Saragossa (1729). En canvi, Claudio fou comandador de la comanda d'Hinojosa del Valle de l'orde de Santiago, a l'igual dels seus dos nebots, José i Mariano Traggia Uribarri, oficials de les Reials Guàrdies espanyoles i

PAPE, Granada, Universidad de Granada, 1996, p. 207-235. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La Corte y los militares en el siglo XVIII», *Estudis* (València), núm. 27 (2001), p. 91-120.

63. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 119.

64. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 123.

65. *Gaceta de Madrid*, 21 de juliol de 1750, i *Fichoz*, 00008268 (28-10-1751).

66. *Gaceta de Madrid*, 13 de març de 1736, i *Fichoz*, 00003057 (4-7-1727).

67. *Fichoz*, 00011922 (12-6-1674).

cavallers de l'orde de Santiago. La família fou premiada per la Corona amb un títol nobiliari de marquès.⁶⁸ El brigadier Pedro Cenón de Borci va néixer a Valladolid l'any 1748, però la seva família era d'origen flamenc i noble. Desconeixem els noms dels seus pares, però gràcies a la seva ascendència forana Borci ingressà en el regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona, on ascendí al grau de capità.⁶⁹ El nostre home es distingí en el setge de Gibraltar (1780) i durant la Guerra Gran contra França (1793-1795), motius suficients perquè Carles IV el nomenés tinent de rei de Figueres (1795-1803) i de Barcelona (1803-1807).⁷⁰

5. ELS TINENTS DE REI ESTRANGERS: ELS FLAMENCS I ELS SEUS VINCLES AMB LES REIALS GUÀRDIES D'INFANTERIA VALONA

El col·lectiu dels militars no regnícoles o estrangers fou sempre rellevant en les files dels tinents de rei de Catalunya. Els soldats naturals d'Itàlia foren molt apreciats pel monarca, però els dels Països Baixos espanyols, com els flamencs, destacaren, amb diferència, per davant dels oficials d'altres nacions.⁷¹ En efecte, els militars nascuts a Flandes i al servei de les dues branques de la casa de Borbó s'integraren majoritàriament dintre d'un cos d'elit creat especialment per a ells: el regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona.⁷² Aquest regiment, juntament amb els batallons del seu regiment germà de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola, formà part del conjunt d'unitats militars destinades a protegir la casa del rei. Els seus membres pertanyien a la noblesa local flamenca i gaudien de la confiança del sobirà. Els oficials flamencs d'aquest regiment aconseguiren crear un espai molt singular de sociabilitat, així com teixir complexes xarxes familiars d'influència properes als centres de poder cortesà, on el príncep gestionava la «Real Gracia» en forma d'honors i ascensos. Tot eren avantatges per als seus membres. Un dels més característics era la graduació militar. Els soldats d'aquest cos privilegiat exhibiren sempre la d'oficial general de l'Exèrcit regular (brigadier o mariscal de camp) i també la d'oficial de les Reials Guàrdies (tenant, alferes o capità).⁷³

68. *Gaceta de Madrid*, 10 de desembre de 1776, i *Fichoz*, 00007449 (6-2-1774).

69. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 127-128.

70. *Gaceta de Madrid*, 12 d'abril de 1803, i *Fichoz*, 00012500 (29-9-1795).

71. Thomas GLESENER, *L'empire des exiliés: Les flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*, Madrid, Casa de Velázquez, 2017, p. 10-18.

72. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, p. 200-218.

73. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La “confianza” real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998),

N'és un exemple molt clar el mariscal de camp i capità de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Francisco de Varick, nascut a Flandes l'any 1690. Era senyor de Court-Saint-Étienne (Brabant) i a Espanya gaudí d'una generosa pensió de sis-cents escuts anuals assignada per Felip V. Fou nomenat tinent de rei de Barcelona l'any 1724.⁷⁴ El brigadier Juan Bautista Desfontaines era natural del comtat de Haynault (Flandes), on nasqué l'any 1717. Fou capità de les Reials Guàrdies d'infanteria valona i havia participat en les guerres italianes (1740-1748), en la campanya de Portugal (1762), en l'expedició d'Alger (1775) i en el setge de Gibraltar (1780). Fou nomenat tinent de rei de Barcelona l'any 1788, després d'ocupar el govern militar i polític de Vic (1786-1788). Morí a Barcelona l'any 1789.⁷⁵

Els vincles familiars entre militars flamencs destinats a Catalunya foren molt freqüents. Aquest fou el cas del mariscal de camp i capità de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Alejandro Leroy de la Motte y Cambier, senyor de la Motte, batejat a Mons (Flandes) l'any 1675. La Motte tenia un extens *cursum honorum* d'accions bèl·liques al servei dels Borbó: participà en les campanyes de la Guerra de Successió espanyola i en les expedicions italianes i del nord d'Àfrica de la primera meitat de la centúria. El nostre home fou nomenat tinent de rei de Barcelona l'any 1727, però romangué poc temps en aquest càrrec perquè fou designat governador militar i polític d'Alacant per a substituir el seu germà, Juan Fernando Leroy de Ville y Cambier, primer comte de Roydeville i també capità de les Reials Guàrdies valones, el qual, curiosament, havia estat escollit governador militar i polític de Barcelona. Però ambdós germans no coincidiren a Barcelona perquè Roydeville ocupà la comandància general i governació del Camp de Gibraltar i no prengué possessió del seu càrrec barceloní fins a la primavera de l'any 1729.⁷⁶

Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya, p. 509-519. FRANCISCO ANDÚJAR CASTILLO, «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII», a Juan Luis CASTELLANO, Jean-Pierre DEDIEU i María Victoria LÓPEZ-CORDÓN (ed.), *La pluma, la mitra y la espada: Estudios de historia institucional en la Edad Moderna*, Madrid i Barcelona, Marcial Pons, Ediciones de Historia, 2000, p. 65-94.

74. *Gaceta de Madrid*, 28 de març de 1724. Varick morí l'any 1727. Vegeu Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», p. 117.

75. *Gaceta de Madrid*, 25 d'abril de 1788. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 680-681.

76. Alejandro Leroy de la Motte y Cambier fou governador militar i polític d'Alacant (1727-1734), participà en l'expedició d'Orà (1732), fou governador militar i polític de Màlaga (1734-1739), comandant general de la Costa de Granada i tinent general (1737), governador militar de Pamplona i la seva ciutadella (1740), governador militar i polític d'Alacant (1741-1742) i governador d'Orà (1742-1748), plaça on morí l'any 1748. El seu germà, el comte de Roydeville, nasqué a Mons (Flandes) l'any 1669, serví a l'Exèrcit de Flandes durant la Guerra de Successió espanyola, fou governador de Balaguer (1716) i governador militar i polític de Morella (1718-1723), participà en l'expedició de Sardenya (1717), fou governador militar i polític d'Alacant (1723-1727) i de Barcelona (1727-1737), comandant general i governador del Camp de Gibraltar

El coronel i capità de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Enrique de Wyels fou nomenat tinent de rei de Lleida l'any 1757. Enrique nasqué a Gant (1705), fou cavaller de l'orde de Santiago i comanador de la comanda d'Enguerra (1756), i morí a Lleida l'any 1782.⁷⁷ Fou pare del brigadier i també capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Domingo de Wyels de Ledries y Dalouyse. Aquest soldat ja gaudia d'una eminent posició social quan va néixer a Girona (1736). El rei li va concedir una pensió de quatre mil rals anuals per fer-se càrrec de la comanda de l'orde de Santiago de Guadalcanal. Domingo es distingí en les campanyes de Portugal (1762), d'Alger (1775) i de Gibraltar (1780). Fou governador militar i polític de Cervera (1789) i de Vic (1792) i governador militar d'Hostalric (1797).⁷⁸ L'any 1800 fou escollit tinent de rei de Barcelona per Carles IV i el 1803, en concloure el seu mandat, passà a Figueres amb el títol de governador militar i polític, plaça que ocupà fins a la seva mort l'any 1805.⁷⁹

Un altre cas interessant de parentiu entre militars és el del brigadier i capità de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Juan de Brías i Ulloa, tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1773-1776).⁸⁰ Juan nasqué a Chimay (Flandes) en una data desconeguda i morí mentre exercia aquest càrrec l'any 1776. Era germà del tinent general i capità de les Reials Guàrdies valones Diego de Brías i Ulloa, governador de la Ciutadella de Barcelona (1788-1789). Diego participà en nombroses accions militars a Itàlia, Portugal i Alger, fins que el monarca el nomenà governador militar i polític de Tortosa (1775), d'on fou transferit finalment a la Ciutadella de Barcelona. El pare d'ambdós era el capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona Benito de Brías, mort en la batalla de Velletri (Itàlia) l'any 1744. Un oncle seu, Alejo de Brías, comte de Brías, morí al camp de batalla de Bitonto (1734), on tingué lloc una victòria borbònica que donà, però, el regne de Nàpols al futur rei Carles III. Gràcies als mèrits i sacrificis de la família, molts membres del llinatge Brías foren recompensats amb capitànies de les Reials Guàrdies valones i importants càrrecs militars i cortesans.⁸¹

L'origen nobiliari fou —com hem dit— un requisit indispensable exigít als vasalls flamencs per a formar part d'aquest regiment elistista, ja que els seus membres

(1727-1735), intervingué en l'expedició d'Orà i ascendí a tinent general (1732) i, finalment, fou governador i capità general d'Andalusia (1737-1749). Morí l'any 1749. Vegeu *Gaceta de Madrid*, 29 d'abril de 1727. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*, p. 179-181. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 599.

77. *Gaceta de Madrid*, 19 d'abril de 1757, i Fichoz, 00008379 (1782).

78. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 578, 643-644 i 682.

79. *Gaceta de Madrid*, 28 de febrer de 1800. Carlos DÍAZ CAPMANY, *Gobernadores del castell de Sant Ferran (1793-1843)*, p. 41-46.

80. *Gaceta de Madrid*, 16 de febrer de 1773, i Fichoz, 00009280 (5-2-1773). Henri-Louis-Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, p. 290.

81. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Els governadors de la Ciutadella de Barcelona durant el segle XVIII», p. 169-170.

tenien el privilegi de custodiar la cort, on residia el monarca. El brigadier i capità de les Reials Guàrdies valones Juan Mateo Baillet-Latour Grandcourt reunia aquestes exigències. Tot i que havia nascut a Brussel·les l'any 1690, era senyor de Latour i el seu pare pertanyia a l'estat noble del ducat de Luxemburg. Però els principals mèrits del nostre home foren aconseguits als camps de batalla de Mart, especialment durant la Guerra de Successió espanyola i en les expedicions de Sardenya (1717) i Sicília (1718).⁸² Els seus dos fills, Juan Pedro i Claudio Baillet, també foren capitans de les Reials Guàrdies valones i intervingueren en les accions de guerra d'Itàlia (1739-1748), Portugal (1762) i Alger (1775). Juan Mateo fou nomenat tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona l'any 1737. Morí mentre exercia aquest càrrec després d'un llarg mandat de vint-i-dos anys.⁸³ Alejo Francisco Lannoy, comte de Lannoy, era descendent del príncep napolità de Sulmona, però nasqué a Cambrai l'any 1722. Durant generacions els Lannoy serviren les cases d'Àustria i de Borbó. Els germans d'Alejo foren oficials dels exèrcits dels reis de França i d'Espanya. Alejo Francisco fou capità del regiment de les Reials Guàrdies valones i gentilhome de cambra del rei amb dret d'entrada (1765). Era cavaller de l'orde de Calatrava i brigadier quan Carles III el nomenà tinent de rei de Lleida (1782), on morí tres anys després mentre exercia aquest càrrec.⁸⁴

No tan significatives foren les carreres d'altres soldats flamencs de les Reials Guàrdies. Tanmateix, el fet de pertànyer a aquest privilegiat cos militar ja implicava el gaudi d'honors i ascensos, generalment vedats a altres oficials de l'Exèrcit regular. El flamenc Felipe van Eick fou capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona, quan ascendí a brigadier un any després de rebre el càrrec de coronel.⁸⁵ Van Eick fou un cas curiós de promoció dins de les places de tinent de rei. L'any 1747 fou nomenat tinent de rei de la ciutadella de Pamplona per Ferran VI. Després assumí successivament les places de tinent de rei més importants de Catalunya: la de Lleida (1753), la de Tarragona (1754) i, finalment, la de la Ciutadella de Barcelona (1759), ciutat on morí l'any 1768.⁸⁶ En la mateixa situació es trobà el capità de les Reials Guàrdies valones i brigadier Antonio Brodot, que fou tinent de rei de Badajoz (1762), plaça castellana des de la qual fou traslladat a Girona (1763), on fou governador militar i polític interí fins que morí l'any 1767. És possible que Antonio fos familiar del brigadier Nicolás Brodot, tinent de rei de Girona entre el 1723 i el 1731.⁸⁷ Un altre

82. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, p. 270-271.

83. *Gaceta de Madrid*, 15 de gener de 1737, i *Fichoz*, 00009315 (14-1-1737).

84. *Gaceta de Madrid*, 27 de setembre de 1782, i *Fichoz*, 00004124 (21-8-1782).

85. Henri-Louis-Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, p. 419. *Fichoz*, 00008284 (17-12-1754).

86. *Gaceta de Madrid*, 31 de juliol de 1753; *Gaceta de Madrid*, 27 d'agost de 1754, i *Gaceta de Madrid*, 25 de desembre de 1759.

87. *Gaceta de Madrid*, 22 de novembre de 1763, i *Fichoz*, 00002779 (4-11-1763).

cas d'ascens ràpid entre capitans de les Reials Guàrdies d'infanteria valona és el del brigadier José Vanderdirft y San Vitores, tinent de rei de Tortosa (1766-1776).⁸⁸ El brigadier Carlos Cunchy va néixer a la ciutat d'Arras l'any 1747 i durant tota la seva vida de servei actiu estigué vinculat al regiment de les Reials Guàrdies valones. L'any 1788 ascendí a capità i amb aquest grau fou designat tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1795). El seu mandat finalitzà l'any 1808 amb l'ocupació napoleònica de la fortalesa, però n'inicià un altre de nou entre el 1814 i el 1821.⁸⁹

Tot i que la majoria de soldats de nacionalitat flamenca al servei del Borbó trobaren en les Reials Guàrdies valones un espai de sociabilitat i promoció personal a prop del monarca, no tots els flamencs —és just dir-ho— formaren part d'aquesta unitat militar. Hem vist el cas de Nicolás Brodot, coronel dels regiments d'infanteria de Charleroi i d'Utrecht i nomenat tinent de rei de Girona l'any 1723.⁹⁰ El brigadier Àngel Alberto Wandeveldé fou coronel del regiment de Milà (1738), però era el comandant del regiment de Brussel·les quan Ferran VI el designà tinent de rei de Lleida l'any 1752.⁹¹ Però, sens dubte, el cas més interessant d'aquest col·lectiu és el del coronel Carlos de Sucre y Garrido Pardo, segon marquès de Preux. Aquest soldat arrelat a Catalunya nasqué a Preux-au-Boix (comtat d'Hainaut) l'any 1665. El seu pare fou el tinent general Carlos Adrián de Sucre d'Yves, primer marquès de Preux (1637-1712) i un dels militars flamencs més prestigiosos de l'Exèrcit de Felip V.⁹² El nostre home fou caporal a la plaça de Cadis (1706) durant el conflicte dinàstic. L'any 1719 fou ascendit a coronel del regiment de Sevilla i, amb aquesta graduació, posteriorment fou nomenat governador de Mequinensa (1719-1727), de Cardona (1727-1734) i, finalment —per la part que ens interessa—, tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1734). Carlos de Sucre y Garrido morí a Barcelona l'any 1736. El seu fill fou el

88. *Gaceta de Madrid*, 22 de juliol de 1766, i *Fichoz*, 00000275 (4-7-1766).

89. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, p. 313. *Fichoz*, 00012360 (14-10-1795).

90. *Gaceta de Madrid*, 7 de desembre de 1723, i *Fichoz*, 00007932 (4-12-1723).

91. *Gaceta de Madrid*, 18 de juliol de 1752, i *Fichoz*, 00008267 (17-7-752).

92. Carlos Adrián de Sucre d'Yves pertanyia a una família d'origen francès però arrelada a Flandes des del segle xv. Els seus avantpassats foren servidors dels reis d'Espanya. Carlos Adrián nasqué al castell de Preux-au-Boix (Flandes) l'any 1637. Durant els primers anys serví la casa d'Àustria amb el grau de mestre de camp d'infanteria valona. Carlos Adrián fou nomenat senyor i baró de Preux —primer marquès de Preux— en una carta reial signada per Carles II el 2 d'agost de 1680. L'any 1789 arribà a Catalunya amb el grau de general de batalla. Fou governador militar de Castellciutat (1692), sergent major i governador de les fronteres de Berga, Cardona, Solsona i la Seu d'Urgell. Participà en la defensa de Barcelona contra els francesos (1697). El rei el nomenà cavaller de l'orde d'Alcàntara (1699). Felip V el destinà a Nàpols i a la plaça de Gaeta (1701). Tornà a Barcelona comandant un regiment de napolitans (1705), però quan la ciutat va caure sota el domini austriacista passà a Cadis, el Puerto de Santa María i Madrid. L'any 1708 fou ascendit a tinent general i nomenat governador de Cartagena d'Índies. Morí a Madrid el 1712. Gerard MARÍ I BRULL, «Els orígens del títol de marquès de Preux», *Paratge: Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia* (Sant Cugat del Valles), núm. 11 (2000), p. 23-52.

tinent coronel Miguel Carlos de Sucre y Fernández (1710-1751), tercer marquès de Preux, capità del regiment de Villaviciosa i regidor perpetu de Barcelona (1740).⁹³ La família Sucre desenvolupà una branca americana sota la protecció de Carlos Francisco de Sucre y Garrido Pardo (1689-1746), germà del marquès de Preux. Aquest nou llinatge hispanocrioll, però d'origen flamenc, s'integrà dintre de l'oligarquia colonial i exercí importants càrrecs administratius. La generació més important fou l'encapçalada pel polític i militar veneçolà Antonio José Francisco de Sucre y Alcalá (1795-1830), lloctinent de Simón Bolívar en la batalla d' Ayacucho (1824) i un dels «libertadores» d'Amèrica.⁹⁴

6. CONCLUSIÓ

Tot i que les valoracions inicials que fem són provisionals, confiem complementar en un futur aquest treball amb altres de més temàtics. Fins aleshores podem afirmar que el grau de tinent de rei de Catalunya fou un càrrec de guarnició militar de primer ordre al servei de la monarquia hispànica. En efecte, el seu caràcter era tan discrecional que ni tan sols el Decret de Nova Planta de Catalunya del 1716 l'esmentava. Els Borbó volgueren que els seus militars no tinguessin cap mena de limitació legal al país per a exercir la seva autoritat, si calia amb *manu militari*. Així doncs, Catalunya tingué nou places de tinent de rei. Les més importants eren, amb diferència, les de Barcelona i la seva ciutadella. La de Figueres adquirí una gran rellevància militar, però fou creada a finals del segle XVIII. La resta de places tenien una importància desigual. Les de Tarragona i Girona eren molt prestigioses, però la seva categoria era sempre inferior a la de les barcelonines. Els titulars de Lleida i Tortosa, tot i que eren força valorats, estaven escassament remunerats. En canvi, els tinents de rei de la Seu d'Urgell, Castelleciutat i Roses eren considerats càrrecs remots geogràficament i, per tant, eren menys populars entre els militars.

Com ja hem pogut demostrar, la majoria dels soldats nomenats per al càrrec de tinent de rei eren regnícoles o espanyols. Els castellans eren el col·lectiu nacional més nombrós. Els naturals de la Corona d'Aragó, especialment els d'origen català, eren numèricament pocs, però tots tenien un *cursus honorum* destacat. Tot i així, els monarques borbònics reservaren espais de poder als seus súbdits no regnícoles i estrangers, especialment als militars italians i flamencs. Fou molt destacada la presèn-

93. *Gaceta de Madrid*, 14 de setembre de 1734, i *Fichoz*, 00007894 (29-8-1734).

94. Carlos Francisco de Sucre y Garrido Pardo fou governador de Santiago de Cuba (1723-1728) i de Nova Andalusia (1733-1740). El seu fill, Antonio de Sucre y Trelles, nascut a Cuba l'any 1723, fou governador de la província de Cumana (1792). El fill d'Antonio fou el tinent coronel Vicente de Sucre y Urbaneja (1761-1824), pare del mariscal Sucre. Adrià CANAL I MORÉ, «El noble llinatge militar de l'escriptor Josep M.ª de Sucre i de Grau», *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* (Barcelona), vol. LII (1993), p. 11-13.

cia dels flamencs, els quals s'integraren dintre del poderós regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valona. Aquesta unitat d'elit i la seva homòloga de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyola constituïren el cos militar de la casa del rei. Fou, per tant, la decidida asposta dels Borbó espanyols per controlar un territori conflictiu com fou considerat la Catalunya del segle XVIII.

7. ELS TINENTS DE REI DE CATALUNYA (1708-1808)⁹⁵

Tinents de rei de Barcelona (1715-1808)
Pedro Rubio, brigadier (1715-1719) (GM, 26-2-1715)
Antonio Manso y Teruel, brigadier (1719-1723) (GM, 25-4-1719)
Francisco de Varick, mariscal de camp (1724-1727) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 28-3-1724)
Alejandro Leroy de la Motte y Cambier, mariscal de camp (1727) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 29-4-1727)
Francisco Carrillo Biedma, brigadier (1727-1736) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 25-11-1727)
Juan Escabias de Carvajal y Reimbouts, brigadier (1736-1755) (GM, 11-6-1736)
Manuel Julián Álvarez Osorio, coronel (1755-1759) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (<i>Fichoz</i> , 008239, 30-9-1755)
Jerónimo de Scales, coronel (1759-1763) (GM, 25-12-1759)
José Nicolás Gómez de la Torre y Jarabeitia, brigadier (1763-1780) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 8-11-1763)
Juan de Sesma y Gamboa, brigadier (1780-1785) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 26-5-1780)
José Bernardino Jarabeitia y de Guendica (1785-1786) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 20-9-1785)
Ramón Ignacio Escabias de Carvajal y Castellet, coronel (1787-1788) (GM, 24-4-1787)

95. Abreviatures utilitzades (vegeu «Fonts documentals»): Estado Militar de España, EME; fitxer «Ozanam», *Fichoz*; *Gaceta de Madrid*, GM.

Juan Bautista Desfontaines, brigadier (1788-1789) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 25-4-1788)
Joan Baptista d'Escofet Palau, brigadier (1789-1796) (GM, 7-4-1789)
Joan Francesc de Barutell i de Viladomar, mariscal de camp (1796-1800) (<i>Fichoz</i> , 008444, 8-6-1796)
Domingo de Wyels de Ledries y Dalouyse, brigadier (1800-1803) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 28-2-1800)
Pedro Cenón de Borci, brigadier (1803-1807) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 12-4-1803)

Tinents de rei de la Ciutadella de Barcelona (1718-1808)
Gaspar Sanz de Antona, coronel (1718-1723) (GM, 3-5-1718)
Juan González Miguélez, brigadier (1724-1734) (GM, 25-1-1724)
Carlos de Sucre y Garrido Pardo, coronel (1734-1736) segon marquès de Preux (GM, 14-9-1734)
Juan Mateo Baillet-Latour Grandcourt, brigadier (1737-1759) capità del regiment de les Reals Guàrdies valones (GM, 15-1-1737)
Felipe van Eick, brigadier (1759-1768) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 25-12-1759)
Bruno Moyua, brigadier (1769-1770) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 14-2-1769)
Joaquín Sarasa, coronel (1770-1773) (GM, 28-8-1770)
Juan de Brías y Ulloa, brigadier (1773-1776) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 16-2-1773)
Claudio Traggia Roncal, coronel (1776-1792) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 10-12-1776)
Miguel Antonio de Scales, coronel (1792-1795) (GM, 14-9-1792)
Carlos Cunchy, brigadier (1795-1808) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (<i>Fichoz</i> , 00012360, 14-10-1795)

Tinents de rei de Lleida (1708-1808)
Manuel Chaves, coronel (1708-1718?) (<i>Fichoz</i> , 00011463, 18-9-1708)
José Lucio de Mexía, coronel (1718-1720) (GM, 29-3-1718)
Felipe Francisco Chacón Hidalgo, coronel (1720-1731) (GM, 9-7-1720)
Gerónimo de Ribas i Rocafull, coronel (1732-1744) (GM, 11-3-1732)
Bernabé de Armendáriz y Álvarez de Eulate, coronel (1745-1750) (<i>Fichoz</i> , 00008236, 28-1-1745)
José Francisco de Azuara, coronel (1750-1752) companyia flamenca de la Guàrdia de Cos (GM, 21-7-1750)
Ángel Alberto Wandevelde, brigadier (1752-1753) (GM, 18-7-1752)
Felipe van Eick, coronel (1753-1754) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 31-7-1753)
Felipe Barrioge, coronel (1754-1757) (GM, 27-8-1754)
Enrique de Wyels, coronel (1757-1782) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 19-4-1757)
Alejo Francisco Lannoy, comte de Lannoy, brigadier (1782-1785) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 27-9-1782)
Gaspar de Portolà i Rovira, coronel (1786) (GM, 14-2-1786)
Agustín Antonio Caviedes, coronel (1786-1796) (GM, 28-11-1786)
Ventura Verges, coronel (1796-1808) (GM, 31-5-1796)

Tinents de rei de Girona (1715-1808)
Antonio Manso y Teruel, brigadier (1715-1719) (GM, 26-2-1715)
Juan Coronado, coronel (1719-1723) (GM, 26-12-1719)
Nicolás Brodot, brigadier (1723-1731) (GM, 7-12-1723)

Andrés Bonito Pignatelli, brigadier (1731-1737) (<i>Fichoz</i> , 00004732, 25-11-1731)
Pedro Miguel, coronel (1737-1742) (GM, 3-12-1737)
José Riera, coronel (1742-1755) (GM, 24-7-1742)
Ignacio Pastor Descallar, tinent coronel (1755-1763) (GM, 29-4-1755)
Antonio Brodot, brigadier (1763-1767) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 22-11-1763)
Joaquín Sarasa, coronel (1768-1770) (<i>Fichoz</i> , 00009270, 11-1-1768)
Manuel de Torres, coronel (1770-1781) (GM, 29-5-1770)
Juan Boca, coronel (1782-1794) companyia flamenca de la Guàrdia de Cos (GM, 3-7-1764)
José Heredia, coronel (1794-1797) (GM, 23-9-1796)
Vicente Aróstegui, coronel (1797-1808) (<i>Fichoz</i> , 00008562, 13-7-1797)
Juan Bolívar, coronel (1808-1826) (<i>Fichoz</i> , 00009684, 13-3-1808)

Tinents de rei de Tarragona (1715-1808)
Martín Boneo, brigadier (1715-1716) (GM, 26-2-1715)
Diego de Cantos Anaya, coronel (1716-1719) (GM, 8-12-1716)
Felipe Freire, coronel (1719-1727) (GM, 7-2-1719)
Juan Antonio de Rueda Contreras, coronel (1727) (GM, 29-4-1727)
Juan Antonio del Ornedal Maza, coronel (1727) (GM, 2-9-1727)
Gerónimo Breciani, coronel (1727-1734) ajudant del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 9-12-1727)
Andrés Petit, coronel (1734-1747) (GM, 14-9-1734)

Fernando Brabante, coronel (1747-1748) (GM, 20-6-1747)
Juan Fernández Estrada, brigadier (1748-1750) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (<i>Ficho</i> , 00008331, 30-3-1748)
Bernabé de Armendáriz y Álvarez de Eulate, brigadier (1750-1754) (GM, 21-7-1750)
Felipe van Eick, coronel (1754-1759) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 27-8-1754)
Antonio Carbonel, tinent coronel (1759-1763) (GM, 25-12-1759)
Juan Antonio Ochoa, coronel (1763-1780) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (GM, 22-11-1763)
Félix Quijano, coronel (1781-1789) (GM, 13-3-1781)
Ignacio Imperial Digueri, capità de navili (1789-1791) (GM, 5-6-1789)
Fernando Seydel, capità de navili (1791-1808) (GM, 24-5-1791)

Tinents de rei de Tortosa (1708-1808)
Luis Longchamp, coronel (1708-1732) (<i>Ficho</i> , 00011458, 10-8-1708)
José Zuricaray Pacheco, brigadier (1732-1736) (<i>Ficho</i> , 00011857, 20-12-1732)
Juan de Montañola, coronel (1736-1743) (GM, 28-8-1736)
Felipe Pellicer de Bustamante, coronel (1743-1763) (GM, 9-4-1743)
Rodrigo del Salto, coronel (1763-1766) (GM, 30-8-1763)
José Vanderdirft y San Vitores (1766-1776) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 22-7-1766)
Agustín de la Roza, brigadier (1776-1777) (GM, 10-12-1776)
Pedro Chermont, coronel (1778-1786) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 24-3-1778)
Antonio Partearroyo López, capità de navili (1786-1808) (GM, 27-10-1786)

Tinents de rei de Figueres (1795-1808)
Pedro Cenón de Borci, brigadier (1795-1803) capità del regiment de les Reials Guàrdies valones (<i>Fichoz</i> , 00012500, 20-9-1795)
Francisco Pastor, coronel (1803-1808) (<i>Fichoz</i> , 0008774, 13-4-1803)

Tinents de rei de la Seu d'Urgell i Castellciutat (1716-1808)
Juan Mendieta, tinent coronel (1716) (<i>Fichoz</i> , 00007936, 25-2-1716)
Domingo Giudice, tinent coronel (1716) (GM, 20-10-1716)
Federico Marqui, coronel (1724) (<i>Fichoz</i> , 0008115, 1724)
Lorenzo Párraga, sergent major (1724-2727) (GM, 11-7-1724)
Manuel Núñez de Rozas, tinent coronel (1740-1749) (GM, 10-5-1740)
Jerónimo Leiva, coronel (1749-1751) (<i>Fichoz</i> , 00008327, 27-8-1749)
Pablo Fidalgo Enríquez López, tinent coronel (1751-1760) (<i>Fichoz</i> , 00002944, 23-3-1751)
Santiago Berart, tinent coronel (1760) (GM, 19-2-1760)
Francisco Tabares, tinent coronel (1760-1777) (GM, 22-4-1760)
Vicente Díaz de Flores, tinent coronel (1777-1778) (GM, 18-2-1777)
Félix de Torres, tinent coronel (1778-1792) (GM, 3-3-1778)
Joaquín Álvarez Barba, coronel (1793-1795) (<i>Fichoz</i> , 00009477, 31-8-1793)
Ignacio Muñiz Gatuno, tinent coronel (1796) (GM, 5-4-1796)
Diego Bucareli, tinent coronel (1797-1808) (EME, 1798, p. 87)

Tinents de rei de Roses (1712-1808)
Juan Francisco Mena, coronel (1712-1713) (<i>Fichoz</i> , 00011658, 15-3-1712)
Antonio Heredia, coronel (1713-1715) capità del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (<i>Fichoz</i> , 00022387, 22-11-1713)
Juan Serrano, coronel (1715-1716) (<i>Fichoz</i> , 00001944, 8-5-1715)
Juan José Durán, capità (1720-1723) (GM, 29-10-1720)
Antonio Manuel de Simón, sergent major (1723-1733) (GM, 30-11-1723)
Bernardo Macsuing, tinent coronel (1733-1735) (GM, 18-8-1733)
Matías de Castro, coronel (1736-1750) ajudant del regiment de les Reials Guàrdies valones (GM, 13-3-1736)
Pedro Casellas, coronel (1750-1752) (GM, 24-11-1750)
Antonio Carbonel, tinent coronel (1752-1757) (GM, 25-1-1752)
Juan Garro, tinent coronel (1757-1784) (<i>Fichoz</i> , 00009871, 2-6-1757)
Manuel Grases, capità de fragata (1784-1808) (<i>Fichoz</i> , 00030475, 23-6-1784)

FONTS DOCUMENTALS

Estado Militar de España [EME]. Biblioteca Nacional de España (BNE) [en línia], <www.hemerotecadigital.bne.es> (consulta: 22 desembre 2022).

Fichoz. Fitxer «Ozanam» [en línia]. París: CNRS, <www.fichoz.org> i <www.fichoz.hypotheses.org> (consulta: 20 desembre 2022).

Gaceta de Madrid [GM] [Madrid: Boletín Oficial del Estado, Colección Histórica] [en línia], <www.boe.es> (consulta: 10 desembre 2022).

Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid [en línia]. Madrid: Imprenta Real i Don Ramón Ruiz, S. A., <www.hemerotecadigital.bne.es> (consulta: 12 novembre 2022).

BIBLIOGRAFIA

- AGÜERO NAZAR, Alejandro. «El teniente de rey de Tucumán. Gobierno político, autoridad militar y localización jurisdiccional en Córdoba, 1741-1775». *Revista de Historia del Derecho* [Buenos Aires], núm. 46 (2013), p. 1-25.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. *Los militares en la España del siglo XVIII: Un estudio social*. Granada: Universidad de Granada, 1991.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico». A: CASTELLANO, Juan Luis (ed.). *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen: Hacia una nueva historia institucional. I Simposium Internacional del grupo PAPE*. Granada: Universidad de Granada, 1996, p. 207-235.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. «La “confianza” real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)». *Pedralbes: Revista d’Història Moderna* [Barcelona], núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l’Edat Moderna. IV Congrés d’Història Moderna de Catalunya*, p. 509-519.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII». A: CASTELLANO, Juan Luis; DEDIEU, Jean-Pierre; LÓPEZ-CORDÓN, María Victoria (ed.). *La pluma, la mitra y la espada: Estudios de historia institucional en la Edad Moderna*. Madrid i Barcelona: Marcial Pons, Ediciones de Historia, 2000, p. 65-94.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. «La Corte y los militares en el siglo XVIII». *Estudis* [València], núm. 27 (2001), p. 91-120.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. *El sonido del dinero: Monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones de Historia, 2004.
- ANDÚJAR CASTILLO, Francisco. «Las naciones en el Ejército de los Borbones». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro: Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*. Madrid: Sílex, 2010, p. 137-154.
- ARANBURUZABALA ORTIZ DE ZÁRATE, Yolanda. *Los caballeros vascos y navarros en el siglo XVIII: Honores, ascenso social y repercusiones en el territorio* [tesi doctoral]. Vitòria: Universidad del País Vasco, 2017.
- BERNABEU ALBERT, Salvador. «El “Virrey de California” Gaspar de Portolá y la problemática de la primera gobernación californiana (1767-1769)». *Revista de Indias* [Madrid], vol. LII, núm. 195-196 (1992), p. 271-295.
- BERTRAN VALLVÉ, Dídac; GRAMUNT DE MARAGAS, Manuel. *Los regimientos de guarnición en Tarragona: 1700-1931: de Felipe V a Alfonso XIII*. Madrid: Ministerio de Defensa, Secretaría General Técnica, 2000.
- BONEU COMPANYS, Fernando. *Don Gaspar de Portolá: Conquistador y primer gobernador de California*. Lleida: Institut d’Estudis Ilerdencs, 1970, p. 268-269.

- BRAGADO ECHEVARRÍA, Javier. «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)». *Cuadernos de Historia Moderna* [Madrid], núm. 41 (2016), p. 295-312.
- CANAL I MORÉ, Adrià. «El noble llinatge militar de l'escriptor Josep M.ª de Sucre i de Grau». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* [Barcelona], vol. LII (1993), p. 11-13.
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [Barcelona], vol. LV (2018), 2015-2016, p. 91-129.
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Els governadors de la Ciutadella de Barcelona durant el segle XVIII». *Revista de Dret Històric Català* [Barcelona], vol. 18 (2019), p. 145-177.
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Radiografía profesional de una élite militar: los gobernadores de la Ciudadela de Barcelona (1718-1808)». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* [Barcelona], núm. 39 (2019), *Actes: Catalunya i el Mediterrani. VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 603-632.
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Militares al servicio de los Borbones: los gobernadores de la Ciudadela de Barcelona durante el siglo XVIII». *Hispania* [Madrid], vol. LXXXI, núm. 267 (2021), p. 45-71.
- COLÓN DE LARRIÁTEGUI, Félix. *Juzgados militares de España y sus Indias*. Tom II. Madrid: Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788.
- DEDIEU, Jean-Pierre. «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* [Barcelona], núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 491-507.
- DÍAZ CAPMANY, Carlos. *Gobernadores del castell de Sant Ferran (1793-1843)*. Figueres: Amics del Castell de Sant Ferran de Figueres, 2016.
- ESCARTÍN SÁNCHEZ, Eduard. «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi». A: *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.
- GARCÍA PÉREZ, Rafael. *El Consejo de Indias durante el reinado de Carlos III y Carlos IV*. Pamplona: EUNSA, 1998.
- GAY ESCODA, Josep Maria. *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons, 1997.
- GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique. *Militares en Valencia (1707-1808): Los instrumentos del poder borbónico entre la Nueva Planta y la crisis del Antiguo Régimen*. Alacant: Diputación de Alicante, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1990.
- GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique. «La Nueva Planta de Aragón. Corregimientos y correidores en el reinado de Felipe V». *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses* [Osca], núm. 101 (1988), p. 9-49.

- GLESENER, Thomas. «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares “flamencos” en la España de los Borbones». A: ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, Antonio; GARCÍA GARCÍA, Bernardo José (ed.). *La monarquía de las naciones: Patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*. Madrid: Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719.
- GLESENER, Thomas. «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico». *Cuadernos de Historia Moderna: Anejos* [Madrid], núm. x (2011), p. 77-101.
- GLESENER, Thomas. «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Represión, tolerancia e integración en España y América: Extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*. Madrid: Doce Calles, 2014, p. 77-95.
- GLESENER, Thomas. «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del Tratado de Utrecht a la Revolución Francesa». A: RUIZ IBÁÑEZ, José Javier; PÉREZ TOSTADO, Igor (coord.). *Los exiliados del rey de España*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372.
- GLESENER, Thomas. *L'empire des exiliés: Les flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*. Madrid: Casa de Velázquez, 2017.
- GUILLAUME, Henri-Louis-Gustave. *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*. Brussel·les: F. Parent, 1858.
- IMÍZCOZ BEUNZA, José María. «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen». A: IMÍZCOZ BEUNZA, José María (dir.). *Élites, poder y red social: Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*. Bilbao: Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones, 1996, p. 13-50.
- MARÍ I BRULL, Gerard. «Els orígens del títol de marquès de Preux». *Paratge: Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia* [Sant Cugat del Vallès], núm. 11 (2000), p. 23-52.
- MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, Alberto. *Diccionario biográfico del generalato español: Reinados de Carlos IV y Fernando VII*. Villatuerta (Navarra): FEHME, 2012.
- MARTÍNEZ RUIZ, Enrique. *El ejército del rey: Los soldados de la Ilustración*. Madrid: Actas, 2018.
- MERCADER I RIBA, Joan. *Felip V i Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- OZANAM, Didier; QUATREFAGES, René. *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*. Còrdova: UCO, 2008 (Estudios de Historia Moderna. Serie Maior; 32).
- PASCUAL RAMOS, Eduard. «Los corregidores del Ayuntamiento de Palma (1718-1812)». *Espacio, Tiempo y Forma: Serie IV Historia Moderna* [Madrid], núm. 28 (2015), p. 211-235
- RAMIS Y RAMIS, Juan. *Serie cronológica de los gobernadores de Menorca desde 1287 hasta 1815 inclusive*. Maó: Imprenta de Pedro Antonio Serra, 1815.

- RECIO MORALES, Óscar. «Una nación inclinada al ruido de las armas». La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿La historia de un éxito?». *Tiempos Modernos* [Madrid], núm. 10 (2004), p. 1-15.
- RECIO MORALES, Óscar. «La “España italiana” del setecientos: un balance historiográfico». *Rivista Storica Italiana* [Nàpols], vol. CXXVII (2015), p. 274-303.
- SOLÉ I COT, Sebastià. *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808): Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008 (Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret; 2).